

1990-ci il 20 Yanvar - insanlıq tarixinə və milli yaddaşa yeni yanaşmanı zəruri edir

Müasir dünyada bəşəri dəyərlərin əzx edilməsi bilavasitə milli yaddaşla-rin, millətlərin tarixində çıxarılan nəticələrin öyrənilməsini gündəmə getirir. Əslində insanlıq tarixi bəşər tarixinin elə özüyidir. Ona görə də millətlərin, xalqların hayatındə baş vermiş hadisələrə ayrı-seçkilik qoymadan ədaləti qiyəmətin verilməsi dünyanın gələcək tələyin çox ciddi təsir edən amildir. Əlbəttə, fərqli yanaşmalar tarixən olub, indi də var, yenə də olacaq. Lakin problem ondadır ki, bu gün dünyada baş verən elə hadisələrə birtərəfi yanaşma- lar var ki, bu hadisələr bütün insanlıq tarixi üçün cinayətdir və onun dünyani qlobal təhlükələrlə üz-üzə qoyduğu çox açıq-aydın görünür. Özü də qabaqcıl dünya ölkələrinin qismində belə laqeydlik, hansısa yanlış siyasetin qurbanına çevrilmiş yanaşmalar və s. bizi narahat edib düşündürməkdədir. Şübə yox ki, hər bir xalqın özünəməxsus milli keyfiyyətləri onların özleri üçün bir örnek ola bilər. Bəs bu keyfiyyətlərdən bəşəriyyət na əzx edir? Onların tərəqqiyə, yoxsa tənəzzülə daha çox təsiri vardır? Bu suallara cavabı, hesab edirəm ki, hər bir xalq öz tarixi yaddaşından qaynaqlanan düşüncələrinde axtarmalıdır.

Tarixə nəzər salarkən görünür ki, bəzi xalqlar öz dövləti və dövlətçiliyi çərçivəsində bu axtarışı hansısa səviyyədə edib. Lakin bəşəriyyətdə sabitlik, inkişaf namına tarixi yaddaşlara obyektiv yanaşmanın ifadəsi, təəssüf ki, çox azdır. Əger hansısa bir dövlət hegemonluq edərək öz siyasi məqsədlərini heyata keçirmek üçün bütün bəşəri dəyərləri tapdalayıb milyonların qanına elini batırırsa, daha sonra ise ona müxtəlif çalarlar verərək özüne haqq qazandırmağa çalışırsa, onda dünyada mütərəqqi ideyalar ətrafında insanları birləşdirən dəyərlərin və hüquq mexanizmlərinin fəaliyyəti, təbii ki, şübhə altına düşür. Belə sualları və mühakimələri çox etmək mümkündür. Lakin deməliyəm ki, humanizmdən, haqq-ədalətdən danışarkən azərbaycanlı milli yaddaşından və onun komponentlərindən sivil dünya qurulması yolunda çox şey əzx edilə bilər.

Bunu açıq deməyə haqqımız var. Cünki tarixən siyasi maraqların kəsişdiyi və həmisi düşmənlərin açıq və gizli hərbi-si-yasi planlarında ağır və məşqətli mübarizə meydanına əvvəlmiş Azərbaycan heç vaxt sınmamış, mənəvi-humanist dəyərlərini itirməmiş, bəşəriyyətin tələyinə xələl getirən, insanlığa zərbə vuran əməllərin qarşısına müdrik fikirləri, ədaləti addimlara ilə çıxmışdır. Tarixin belə mürəkkəb prosesləri bizim xalqımıza çox facieler yaşatmış, milyonlarla günahsız soydaşımız zaman-zaman haqszılığın qurbanına əvviləşdir. Ən yeni tariximizdən bir qanlı səhifəsi 1990-ci ilin 20 Yanvar tarixinde Sovet imperiyasının günahsız insanlarınımızi görünməmiş təcavüze məruz qoyması, insanlıqa, bəşəriyyətə qarşı qanlı cinayət tərətməsi ilə yazılmışdır. Bu insanların meydana necə, kimin təhriki ilə gəlməsi ayrı məsələdir. Buna görə də imperiya əger günahı vardısa, 3-5 teşkilatını cəzalandırıb ilər. Lakin əsas tələb bu idı ki, əsrlərlə haqqı tapdanan, təcavüze, torpaq itkisine məruz qalan Azərbaycan xalqı öz tarixi əraziləri hüdudlarında müstəqilliyini bərpa etmək istəyirdi. Bu həmin vaxt idı ki, digər xalqlar da imperiyanın əsərindən azad olmaq üçün mübarizəyə qalxmışdılar. XX əsrin 90-ci illerində Dağlıq Qarabağda milli zəmində ziddiyətlərin dərinleşmesi və onun ağır nəticələri, tarixi tor-

paqlarımızdan növbəti dəfə yüz minlər soydaşımızın köçürülməsi imperiyanın apardığı şovinizm siyasetini pik həddə çatdırılmışdı. Belə bir zamanda xalqın haqqlı tələbi, heç kimin haqqına girmədən öz məqəddərətini özünün təyin etmə istəyi ortaya qoyulmuşdu. Bunu istəməyən imperiya günahsız insanlarını sehv siyasi ideologiyanın qurbanı edərək genosid siyasetini həyata keçirməkdən çəkinmişdir. Halbuki Sovet imperiyası öz səhvleri üzündən daxili və xarici amillerin təsirindən cökənmişdir. Bu süqutun labüdüyü və qarşısızlaşmazlığı mərkəzi hakimiyətə de çox yaxşı məlum idı. Bəs onda cürümüş sovet rejimi nədən narahat idı və bu qırğınları tərətməkdə məqsəd ne idı? Yaxud ona ehtiyac var idimi? Bu qanlı cinayətleri tərətməkdə məqsəd şübhəsiz ki, imperiya qoruyub saxlamaq cəhdə deyildi. Çürümüvə və şirkəblə pərdələnmış imperiya-nın xalqlara olan münasibətinin iç üzü idi ki, bu obrazı göstərməklə özünü səbüt etdi. Lakin bu qırğının imperiya tərəfindən töredilməsi bütün dünyaya göstərdi ki, Azərbaycan xalqının müstəqillik əzminini qırmaq mümkün deyil. Bu tarixi cinayət genosid deməye əsaslarımızı çoxdur. Onların ən dehşətsindən biri budur ki, aza-çınlıq silahlı imperiya qüvvələrinə rəhbərlik edənlər insanları vəhşicəsinə öldürdükləri bir tərəfə, onların cəsədlərinin kütləvi şəkildə dənizə tökülməsi haqqında əmr vermişlər. Bu da həmin hadisənin izinin itirilməsini qarşıya qoymuş əsas məqsəd idi. Bu zaman xalqımızın möhkəm iradəsinə sindirə bilməyən imperiya qüvvələri insanlarınımız tərəfindən dəniz kənarında çəkilmiş siperlə qarşılaşmışdılar. Bu siperi yara bilmədilər. Burada əliyalın xalqın iradəsi öz sözünü dedi və siyahlı imperiyaya qalib geldi.

Məkrə qüvvələr bu hadisələrin tərkib hissəsi olaraq Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin qızışdırılmasını, ölkəni daxildən parcalamaq üçün tarixi planın həyata keçirilməsini əsas məqsəd olaraq qarşıya qoymuşdur. Bunun üçün milli zəmində qırğınlar töredmək, dünyada məzəlum erməni obrazını yaratmaqla Sumqayıt, Bakı, Əsgəran və s. yerlərdə erməni və Azərbaycan xalqını bir-birinə qarşı qoymaqla bərabər, daxili sabitliyin pozulması dövlət əvvilis-

lerinə edilən cahdlər ön plana çıxmışdır. Tarix səbüt etdi ki, bu işə maraqlı qüvvələr yənə de zəif erməniçik sindromundan məharətə istifadə etdilər. Çünkü Qafqazda bu sindrom tarixən Azərbaycan xalqına qarşı əldə vasita kimi istifadə olunmuşdur. Çox təəssüf ki, hakimiyətdə olan ozamankı rəhbərlər belə siyasi gedişləri düzgün dərk etmədilər ki, düşmən qüvvələr Azərbaycanı parçalayaraq bir dövlət kimi məhv etməyi qarşısına məqsəd olaraq qoyub. Az bir vaxtda həmin plan açıqca özünü göstərməyə başladı. İmpériyanın və bir sıra xarici keşfiyyatın təsiri ilə ölkəmiz addım-addım tarix səhnesində silinmək təhlükəsi ilə üz-üzə qaldı. Deyərdim ki, bu yaxın tariximizin acı və bize açıqca göstərdiyi həqiqətlərdir.

Bu zaman ulu Tanrı Heydər Əliyev də hasını xalqımızın köməyinə getirdi. Təməmile öz məcrasından çıxmış, humanizmi tapdamış, insani və bəşəri dəyərləri məhv etmiş avantürist bir siyasetin caynağından Azərbaycanın qurtulmasının ağır yükü məhz bu dahi şəxsiyyətin üzərinə düşdü. Bu gün bir çox region dövlətləri bilməlidirlər ki, Heydər Əliyev Azərbaycanla yanaşı, bu çırkın siyasetin girdəbindən böyükərəq onun təsiri altına düşmüş böyük bir regionun tələyinə xilaskarlıq missiyasını həyata keçirdi. Öz siyasi iradəsi ilə dünyaya bir həməryilik, regiona sabitlik, inkişaf, tərəqqi əməkdarlıqları etməklə bunu yenilmez siyasi iradəsi, özünün dünyadaki şəxsi nüfuzu sayesində praktiki baxımdan tətbiq etdi. Bəşəriyyətin və insanlığın tarixinde xüsusi bir mərhələyə yol açdı. Əslində, biz obyektiv tarixi yaddaşı belə hadisələrə məntiqi düşüncələrə, obyektiv müqayisəli təhlillərə yaradılmışdır.

Dünya tarixindəki belə hadisələrə əsaslanaraq deməliyik ki, indi tarixi yaddaşlara qayıdış və ondan nəticələrin çıxmasına çox böyük zərurət vardır. Fransız tarixçisi Pyer Nora yazar ki, "tarix yaddaşlarda transformasiyaya uğrayır. Eyni zamanda insanlar indi tarixi yaddaşdan ona görə danışmalıdır ki, o getdikcə azalıb". Deməli, millətin öz yaddaşını necə dəyərləndirməsindən, baş verənləri öz yaddaşında neçə yerləşdirə biləməsindən, habelə onun müsbət tərəflərini necə təqdim edə bilməsindən hətta dünyadan gələcəyi çox asıldır. Əslində belə münasibət, deyərdim ki, xalqların bəşəriyyət qarşısında hesabatı, insanlığında olan obyektiv münasibətidir. 1990-ci il 20 Yanvar faciəsi ilə əlaqədar ulu öndər Heydər Əliyev hələ Moskvada olarkən imperiyanın mərkəzində verdiyi bəyanatla bəşəriyyətə və insanlığa qarşı yönəlmış bu cinayətin əsl mahiyyətini çox böyük cəsarətə onların öz gözərlərinin içərisinə deməkə bu əsasda bir tarixi yaddaş səbüt etdi ki, Azərbaycan xalqı kimsəsiz və müti xalq deyil və dünya tarixinə, eləcə də sovet imperiyasının hökm sürdüyü vaxtda bütün sahələrə əvəzsiz təhfələr vermiş böyük bir xalqa qarşı edilən genosid siyasetinin sebəbələri

bir zaman soruşulacaqdır. Odur ki, bizim üçün 20 Yanvar faciəsinin əsl mahiyyətini dərk etmek, yaddaşlарımızda onun yerini düzgün müyyənleştirmek, hər zaman xüsusi əhəmiyyətə malik bir məsələdir. Ona görə də millətin tarixi yaddaşında belə hadisələrin düzgün yerləşdirilməsi üçün müntəzəm olaraq alimlərin əməyinə və rəsmi qərarların verilməsinə böyük ehtiyac vardır. Əgər haqiqizligə qarşı millətimiz silahlı qüvvələrə əliyalın mübarizə aparmış, ölüm-dirim mübarizəsinə girmişlərse, bu tarixi yaddaşımızın yeni qəhrəmanlıq şəhifəsi deyilmə?! Bəlli, bu mübarizə insanlıq edilən cinayətə qarşı çıxməq və öz-özlüyündə dünyani haqq-a-daletə iti gözəl baxmağa bir çağırış idı. Təkcə öz azadlığı uğrunda mübarizə deyil, bütövlükdə insanlığın azadlığı namına edilən ideoloji mübarizə idi.

Həmin tarixi şəraitdə Qafqazdakı siyasi proseslərin Heydər Əliyev kimi müdrik siyasi xadimin nəzarəti altında keçməsi regionda öz siyasi məqsədlərinin həyata keçirməkde maraqlı olan bir sıra ölkələri narahat etməye başladı. Onun qisa zamanda həyata keçirdiyi sülh siyaseti, humanizm, ədalətlik principinə əsaslanan dövlətçilik konsepsiyesi həmin dövlətlərin məkərləri planlarının qarşısına sədd çəkdi. Əks tərəfdən isə Qafqazda yaradılacaq sülhə, sabitliyə maneə olmaq üçün yeni siyasi qiyəmət verilməmişdir.

Fərmanda Milli Məclise 20 Yanvar hadisələrinə tam siyasi-hüquqi qiyəmətin verilməsi, bu məqsədə parlamentin xüsusi sessiyasının keçirilməsi məsələsinə baxılmışdır. Milli Məclisde müzakirələrin yekunu olaraq 1994-cü il martın 29-da qəbul edilən qərarda, nəhayət ki, 1990-ci ilin qanlı hadisəsi-20 Yanvar faciəsinə dövlət səviyyəsində lazımi siyasi-hüquqi qiyəmət verilməmişdir.

Bu gedişlərdən biri də bir sıra dövlətlərin Dağlıq Qarabağın Azərbaycanın əzəli torpağı olmadığını qabartmağa çalışması idi. Daha sonra mübahisəli ərazi tendensiyası hökm sürməyə başladı, bir qədər sonra ümumdövlət prinsiplərinin olması zərurəti ortaya qoymaq cəhdəri edildi. Belə çətin tarixi şəraitdə dünyadakı erməni lobbisinin və onların himayədarlarının Azərbaycana qarşı siyasi-ideoloji hückumuların ulu öndər Heydər Əliyev böyük zəkası ilə cavab verdi. Dahi siyasi xadim ilk olaraq bir tərəfdən Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin əsl mahiyyəti və tarixi kökləri ilə dünyani yaxından tanış etdi. Həmin vaxta qədər Azərbaycan haqqında formalaşmış bütün neqativ fikirləri puça çıxardı. Digər tərəfdən isə xalqın mütəşəkkiliyini təmin edən vahid həməryilik və güclü dövlətin qurulması yolunda xalq-lider bağıllığını formalaşdırıldı. Bu atılan ilk addımlar Azərbaycanın dövlətçilik tarixində zəngin tarixi yaddaşının özünə qaytarılması və onun əsasında yeniden bəşəriyyətdə humanist, demokratik dövlətin qurulmasının möhkəm bünövresini qoymuş oldu. Dövlətçilikdə tarixi yaddaşın kök salması üçün keçmişimizi, ənənənlərimizi və milli dəyərlərimizi özündə eks etdirən azərbaycanlıq ideologiyasının zamanında dərklə olunmasını ölkəyə rəhbərliyin ilk vaxtlarında mühüm ideoloji vəzifə kimi qarşıya qoysu. Hələ 1990-ci il noyabrın 21-də böyük siyasi xadim Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisi 20 Yanvar faciəsi ile bağlı tarixi qərar qəbul etmişdir. Ulu öndər Heydər

Əliyevin 1993-cü ilde xalqın tələbi ilə hakimiyətə qayıdışından sonra ilk olaraq Şəhidlər Xiyabanını ziyaret edərək tapşırıq verdi ki, qısa müddətə bütün şəhid məzarlarının üstü götürülsün və burada memorial kompleks ucaldılsın. Bunun üçün dövlət savıyyəsində lazımi vəsait ayrıldı və bu iş qısa zamanda başa çatdırıldı. Məhz ulu öndərin Sərəncamı ilə 20 Yanvar Ümumxalq Hüzn Günü elan olundu... Az sonra 20 Yanvar hadisələrinə tam siyasi-hüquqi qiyəmət verilməsi tövsiyə olundu... "20 Yanvar faciəsinin 4-cü ildönümü-nün keçirilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 5 yanvar 1994-cü il tarixli Fərmanında deyilirdi: "Xalqımızın tarixinə qanlı Yanvar faciəsi kimi daxil olmuş 1990-ci ilin yanvarın 20-də Azərbaycan öz azadlığı və müstəqilliyi uğrunda ilk şəhidlərini vermişdir. Tarixin yaddaşına qanla yazılış həmin gündən bizi 4 illik zaman məsafəsi ayırr. Təəssüf ki, 4 il ərzində 20 Yanvar hadisələrinə dövlət səviyyəsində lazımi siyasi-hüquqi qiyəmət verilməmişdir".

Fərmanda Milli Məclise 20 Yanvar hadisələrinə tam siyasi-hüquqi qiyəmətin verilməsi, bu məqsədə parlamentin xüsusi sessiyasının keçirilməsi məsələsinə baxılmışdır. Millətərəfən müzakirələrin yekunu olaraq 1994-cü il martın 29-da qəbul edilən qərarda, nəhayət ki, 1990-ci ilin qanlı hadisəsi-20 Yanvar faciəsinə dövlət səviyyəsində tam siyasi-hüquqi qiyəmət verilməmişdir. Prezident İlham Əliyev dəyərini təqdim etməyən obyektiv hərbi qazançın kömətindən bu şəhərdə tribunalarından bu fealiyyətsizliyin bəşəriyyət üçün acı nəticələrini dəfələrlə bəyan etmişlər. Beynəlxalq hüquq normalarının işləməməsi analoji olaraq yüksək insani keyfiyyətləri özündə birləşdirən mənəvi humanist ideyalara müraciətin olmasına zəruri etmişdir. Prezident İlham Əliyev dəyərini təqdim etməyən obyektiv hərbi qazançın kömətindən bu şəhərdə tribunalarından bu fealiyyətsizliyin bəşəriyyət üçün acı nəticələrini dəfələrlə bəyan etmişlər. Beynəlxalq hüquq normalarının işləməməsi analoji olaraq yüksək insani keyfiyyətləri özündə birləşdirən mənəvi humanist ideyalara müraciətin olmasına zəruri etmişdir. Prezident İlham Əliyev dəyərini təqdim etməyən obyektiv hərbi qazançın kömətindən bu şəhərdə tribunalarından bu fealiyyətsizliyin bəşəriyyət üçün acı nəticələrini dəfələrlə bəyan etmişlər. Beynəlxalq hüquq normalarının işləməməsi analoji olaraq yüksək insani keyfiyyətləri özündə birləşdirən mənəvi humanist ideyalara müraciətin olmasına zəruri etmişdir. Prezident İlham Əliyev dəyərini təqdim etməyən obyektiv hərbi qazançın kömətindən bu şəhərdə tribunalarından bu fealiyyətsizliyin bəşəriyyət üçün acı nəticələrini dəfələrlə bəyan etmişlər. Beynəlxalq hüquq normalarının işləməməsi analoji olaraq yüksək insani keyfiyyətləri özündə birləşdirən mənəvi humanist ideyalara müraciətin olmasına zəruri etmişdir. Prezident İlham Əliyev dəyərini təqdim etməyən obyektiv hərbi qazançın kömətindən bu şəhərdə tribunalarından bu fealiyyətsizliyin bəşəriyyət üçün acı nəticələrini dəfələrlə bəyan etmişlər. Beynəlxalq hüquq normalarının işləməməsi analoji olaraq yüksək insani keyfiyyətləri özündə birləşdirən mənəvi humanist ideyalara müraciətin olmasına zəruri etmişdir. Prezident İlham Əliyev dəyərini təqdim etməyən obyektiv hərbi qazançın kömətindən bu şəhərdə tribunalarından bu fealiyyətsizliyin bəşəriyyət üçün acı nəticələrini dəfələrlə bəyan etmişlər. Beynəlxalq hüquq normalarının işləməməsi analoji olaraq yüksək insani keyfiyyətləri özündə birləşdirən mənəvi humanist ideyalara müraciətin olmasına zəruri etmişdir. Prezident İlham Əliyev dəyərini təqdim etməyən obyektiv hərbi qazançın kömətindən bu şəhərdə tribunalarından bu fealiyyətsizliyin bəşəriyyət üçün acı nəticələrini dəfələrlə bəyan etmişlər. Beynəlxalq hüquq normalarının işləməməsi analoji olaraq yüksək insani keyfiyyətlə